

KS. ANDRZEJ CHMURA

PASTORALNE ASPEKTY WYCHOWANIA DO PATRIOTYZMU

W Polsce stosunkowo mało uwagi poświęca się sprawom wychowania patriotycznego. To zaniedbanie prowadzi do tego, że bardzo wielu ludzi, zwłaszcza młodych, nie wykazuje w ogóle zainteresowania sprawami narodu i Ojczyzny. Nie ma też pogłębionej świadomości, czym jest naród, Ojczyzna i dobrze pojęty patriotyzm. Wielu ludzi zamyka się w „prywatności”, dbając jedynie o swoje indywidualne sprawy i potrzeby. Z drugiej zaś strony istnieją grupy, zwłaszcza młodych ludzi, których określa się mianem nacjonalistów, ekstremalnie manifestujących swoją przynależność narodową, którzy wywołują niepokoje, szczególnie w społeczeństwach wielonarodowych. Życie społeczne, gospodarcze i polityczne kraju domaga się włączenia młodego pokolenia również w życie narodu. Aby to mogło zaistnieć, konieczne jest kształtowanie świadomości patriotycznej wśród młodzieży i ludzi dorosłych. Chodzi o taką świadomość i za tym idące wychowanie, które nosi miano miłości do Ojczyzny. Dotyczy miłości i poszanowania Ojczyzny w całości kształcie składających się na nią wartości historycznych, kulturowych, narodowych i religijnych¹. Zakłada pełne dynamiki zaangażowanie się w działalność dla dobra kraju i podjęcie odpowiedzialności za jego los. Na konieczność wychowania społeczeństwa w duchu patriotycznym, czyli szacunku do Ojczyzny i narodu, kultury, języka, historii, wiary, zdają się wskazywać pewne niepożądane symptomy zapatrzenia, wielokroć bezkrytycznego, w europejskie wzorce, nie zawsze właściwe, powielanie obcych, często szkodli-

---

Ks. dr ANDRZEJ CHMURA – wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Jarosławiu; adres do korespondencji: ul. Kwiatowa 10, 38-440 Iwonicz Zdrój; e-mail: apaulo@poczta.onet.pl

¹ J. K o w n a c k a. *Wychowanie patriotyczne w nauczaniu Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Ojczyzny*. „Studia Theologica Varsaviensia” 35: 1997 nr 1 s. 217.

wych dla bytu narodu zachowań, co może wynikać z zaniżonej oceny własnych narodowych wartości i dokonań. Równolegle obserwujemy brak zaufania do władzy państwowej, która w ciągu dziesięcioleci dokonywała różnorodnych manipulacji społeczeństwem, usiłując pozbawić go wpływu na sprawy Ojczyzny. To wszystko, łącznie z nieodpowiedzialnymi próbami kwestionowania uznanych w ciągu stuleci wartości, doprowadza do negatywnych zmian w postawach młodzieży i dorosłych. Są one widoczne w pewnym zdystansowaniu się do spraw społeczno-politycznych i braku perspektywicznego myślenia w dziedzinie ekonomiczno-gospodarczej, z preferencją doraźnego zysku. Przerost egoizmu, uciekanie w izolację od spraw publicznych i pewna relatywność moralna budzą słuszne obawy co do bytu narodu, drażnzonego przez tego rodzaju procesy.

Wszystkie te negatywne czynniki wymagają nieustannego uzupełniania przez permanentne i świadome wychowanie do patriotyzmu. Patriotyzm stanowi bowiem jeden z podstawowych obowiązków społecznych człowieka i buduje dojrzałe relacje w społeczeństwie²

Papież Jan Paweł II, wielki wychowawca narodów, w swoim nauczaniu dotyczącym wychowania patriotycznego wyróżnia trzy zasadnicze, współzależne od siebie, elementy. Są to: Ojczyzna, kultura, rodzina. Małe wspólnoty rodzinne współtworzą większą wspólnotę, jaką jest naród. Wszystkie wspólnotowe wysiłki skierowane są na troskę o Ojczyznę, która wyraża swoje narodowe dziedzictwo w kulturze. Wychowanie patriotyczne, według Jana Pawła II, to troska o Ojczyznę, tworzenie dziedzictwa, pomnażanie go i przyjmowanie za niego odpowiedzialności, aby mogło być przekazywane następnym pokoleniom³

1. OJCZYŻNA MIEJSCEM WYCHOWANIA I DOJRZEWANIA DO PATRIOTYZMU

Patriotyzm jest jedną z fundamentalnych postaw, które powinny charakteryzować chrześcijanina. W najgłębszej swej istocie jest to po prostu miłość Ojczyzny. Chcąc zatem – za Janem Pawłem II – mówić o wychowaniu patriotycznym, czyli tworzeniu dziedzictwa odpowiedzialności

---

² K. Gryz. *Doświadczenie Ojczyzny. Patriotyzm w nauczaniu Jana Pawła II*. „Homo Dei” 2 (263) s. 23.

³ Zob. K. Czuba. *Ojczyzna w nauczaniu Jana Pawła II*. Olsztyn 1990 s. 127.

społecznej i politycznej, trzeba uświadomić sobie najpierw prawdę, że Ojczyzna jest dla każdego człowieka jakimś dobrem. Dobro to stanowią wielorakie elementy, które – chociaż trudno jest jednoznacznie zdefiniować – czynią „Ojczyznę” wartością szczególnie istotną i bliską każdemu człowiekowi.

Z socjologicznego punktu widzenia termin „Ojczyzna” wiąże się z ojcowizną, domem rodzinnym, który, rozumiany w kontekście szerszej społeczności, oznacza ziemię danego narodu oraz określoną wspólnotę ludzi zamieszkujących pewien obszar wyznaczony geograficznie i historycznie⁴

W pojęciu „Ojczyzna” wymienia się następujące elementy: kultura, specyficzna dla danego narodu, poczucie tożsamości narodowej, tradycja, język, religia, terytorium wraz z krajobrazem i zamieszkującymi je ludźmi.

Pierwszym jednak, podstawowym i obiektywnym elementem Ojczyzny, który jest wyznacznikiem treści tego pojęcia, jest określony byt społeczny. Ojczyzna to po prostu ludzie stanowiący określoną społeczność. Tym bytem społecznym jest naród, społeczność narodowa. Pomijając wszelkie analizy tego pojęcia, podkreślić należy, że społeczność narodowa to wspólnota osób, którą łączy wspólne pochodzenie od dawnych wspólnych przodków. Społeczność ta wyróżnia się odrębnym od innych społeczności językiem, tradycją historyczną, dziedzictwem kulturowym oraz rodzajem więzi, które przetrwały prąd różnych historycznych zagrożeń. Jest to zespół ludzi powiązanych ze sobą, „wspólnotą praw i obowiązków do tworzenia zobiektywizowanego zespołu wartości warunkujących optymalny rozwój duchowy osoby ludzkiej, czyli do tworzenia zbiorowej kultury i uczestniczenia w niej”⁵ Nieustannie istnieje w społeczeństwie zapotrzebowanie na człowieka wielkiego charakteru, który umiałby dać odpowiedź życiu i światu i przyjąć odpowiedzialność za wszystkie sprawy aktualnie napotkane⁶ Kraj najwięcej zawdzięcza ludziom, którzy całe swoje twórcze wysiłki, pracę i majątek poświęcili budowie ojczystego domu. Czasem było to zmaganie na śmierć i życie, aby zabezpieczyć i utrzymać wspólne dziedzictwo. Ich osiągnięcia kontynuowały niepodległość Polski, wyrażały w sposób przekonujący i skuteczny wolę życia narodu⁷

⁴ Por. T. Ślipek o. *Zarys etyki szczegółowej*. T. 2. Kraków 1982 s. 244.

⁵ Por. tamże s. 245.

⁶ Zob. M. Buber. *Kształcenie charakteru*. „Znak” 20: 1968 nr 7-8 s. 58.

⁷ Jan Paweł II. *Świat nie zapomni o „Solidarności”* „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 6: 1987 s. 55.

Kultura narodowa, jako wytwór społeczności narodowej, jest drugim elementem i wyznacznikiem Ojczyzny. Jest to całe dziedzictwo, które wytworzyła i tworzy wspólnota narodowa wysiłkiem swej myśli, działania i serca. Jest to wielkie dobro duchowe i materialne. Na nim opiera się życie społeczności narodowej. Kultura narodowa to całokształt wytworów twórczej działalności narodu żyjącego w określonym środowisku i na wszystkich polach jego zbiorowego życia. Jest to dziedzictwo wspólne, które jako takie jest przekazywane następnym pokoleniom w procesie wychowania. Tworzą ją takie elementy jak: język, tradycja, literatura, obyczaje, duchowość, moralność itp. Kultura narodowa nie jest jednak jedynie mechanicznym zbiorem wielości tych elementów, ale tworzy ona w istocie pewną odrębną całość w swoim wyrazie. Poszczególne elementy wyodrębniają ją od innych kultur narodowych, stanowią o jej odrębności indywidualnej, stają się żywymi częstkami nowych treści. Dobitnie o kulturze mówił papież Jan Paweł II: „Kultura jest przede wszystkim dobrem wspólnym narodu. Kultura polska jest dobrem na którym opiera się życie duchowe Polaków. Ona wyodrębnia nas jako naród [...]. Tylko tworząc kulturę można ją zachować. W dziejach kultury polskiej odzwierciedla się dusza narodu. Żyją w niej jego dzieje. Jest ona nieustającą szkołą rzetelnego i uczciwego patriotyzmu”⁸

Istotnym elementem treściowym pojęcia Ojczyzny jest także jej historia, jej dzieje. Każdy naród ma własną, specyficzną historię, dzieje w ramach wielkiej historii świata. Te dzieje są tak istotne, że w żaden sposób nie można się od nich izolować, odciąć. Dzieje narodu są przede wszystkim dziejami ludzi, którzy wyrosli z jednego pnia historii. W nich wyraża się najgłębszy nurt kultury narodu. To wszystko, co naród wnosi w rozwój człowieka i człowieczeństwa, jest zakorzenione w jego dziejach⁹. Poznając swoje dzieje, naród uczy się poprawnie odczytywać swoją tożsamość, co tym samym pozwala zachować ciągłość kulturową i polityczną niepodległość¹⁰. Historia jest ściśle związana z narodem i z tymi, którzy tę historię tworzyli. Jak stwierdził Prymas Tysiąclecia, kard. Stefan Wyszyński: „Naród, który odcina się od historii, który się jej wstydzi, który wychowuje młode pokolenie bez powiązań historycznych, skazuje się dobrowolnie na śmierć, podcina

⁸ Jan Paweł II. *Przemówienie do młodzieży zgromadzonej na Wzgórzu Lecha* [Gniezno, 3 VI 1979]. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny* s. 41.

⁹ Por. Jan Paweł II. *Homilia na Placu Zwycięstwa w Warszawie* [2 VI 1979]. W: *W pielgrzymce do ojczyznej ziemi*. Red. Z. Modzelewski. Paryż 1980 s. 34.

¹⁰ Por. Jan Paweł II. *Bądź z nami w każdy czas. Modlitwa za Ojczyznę*. Watykan 1983 s. 40.

korzenie własnego istnienia”¹¹ W innym miejscu Prymas Tysiąclecia uczył, że „mądry naród pochyla się [...] ze czcią nad swoją przyszłością”, ale i przestrzegał: „Naród bez dziejów, bez historii, bez przeszłości, staje się wkrótce narodem bez ziemi, narodem bezdomnym, bez przyszłości”¹²

Obiektywnym elementem treściowym pojęcia Ojczyzny jest również całe dziedzictwo wiary, a więc to wszystko, co określamy pojęciem religii i religijności. To dziedzictwo wiary umiejscawia się w kulturze narodowej. I chociaż są to elementy różne co do natury i charakteru, to jednak współistnieją one ze sobą.

Do tego należy dodać jeszcze jeden istotny element, a mianowicie etos wspólnoty narodowej. Oznacza on moralność faktycznego zachowania się narodu w określonym środowisku, wartościowanie z punktu widzenia osobistych zapatrywań i przekonań, czyli pewien jednolity system sądów, ocen, postaw i zachowań życiowych, funkcjonujących w obrębie danej społeczności narodowej.

Wreszcie jest to także terytorium. Jest to niezbędna przestrzeń dla życia i działania społeczności narodowej. Społeczność narodowa jest podstawowym wyznacznikiem rozumienia terytorium jako ziemi ojczystej. Jest nim przestrzeń geograficzna, na której określony naród żyje, pracuje, dziedziczy swoją historię i tworzy ją dalej. Terytorium to składa się z naturalnie ukształtowanego terenu i środowiska przyrodniczego, całokształtu układów urbanistycznych i architektonicznych. Tworzą one przestrzeń estetyczną i symboliczną. To, co zawsze było bliskie polskiemu sercu, to właśnie umiłowanie ziemi i praca na roli. Zadaniem człowieka jest, aby – z jednej strony – zachować ów zastany kształt krajobrazu i bogactwa ziemi, z drugiej zaś wykorzystać i przetworzyć je dla dobra swojego i narodu, który jest współgospodarzem ziemi. Związek człowieka z ziemią ojczystą wielokrotnie podkreślał papież Jan Paweł II. Szacunek dla tego elementu Ojciec św. wyrażał przez ucałowanie ziemi, gdy przybywał w pielgrzymce do danego kraju. Ze szczególnym sentymentem czynił to w Polsce. Wyraził to słowami: „Pocałunek złożony na ziemi polskiej ma dla mnie sens szczególny. Jest to jakby pocałunek złożony na rękach matki – albowiem Ojczyzna jest moją matką”¹³

¹¹ S. Wyszynski. *Głos z Jasnej Góry*. Warszawa 1984 s. 265.

¹² Tenże. *Z rozważań nad kulturą ojczystą*. Poznań 1979 s. 75 i 145.

¹³ Jan Paweł II. *Przemówienie powitalne na lotnisku Okęcie* [Warszawa 16 VI 1983]. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny*. Kraków 1999 s. 213.

Wszystkie wyróżnione elementy pojęcia „Ojczyzny” są nośnikami wartości dla osoby ludzkiej jako jednostki i wspólnoty osób. Wymagają one przede wszystkim uznania jej za dobro oraz zaangażowania się na jego rzecz. Podstawą tego jest właśnie patriotyzm, rozumiany jako miłość tego dobra. Jest to miłość solidaryzująca się z każdym człowiekiem stanowiącym społeczność narodową, to udział w zwycięstwach i porażkach tej wspólnoty, przeżywanie jej radości i tragedii, to miłość wyrażająca się w walce o ludzkie i społeczne prawa, wolności, poszanowanie godności. „Postawa patriotyzmu rozumiana jako miłość ojczyzny jest bezwzględny imperatywem moralnym wynikającym z faktu bycia chrześcijaninem. W tym też wyraża się obywatelskość chrześcijanina”¹⁴

2. EKLEZJALNY WYMIAR OJCZYZNY W PROCESIE FORMOWANIA PATRIOTYZMU

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* Soboru Watykańskiego II jasno wytycza cele wychowania: „Prawdziwe [...] wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie dla dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział”¹⁵

Jasno widać, że deklaracja wskazuje na dwa cele: wychowanie do zbawienia i wychowanie do patriotyzmu. Inaczej można to wyrazić jako powinności wobec Boga i powinności wobec ludzi. Postawę wobec Boga można określić jako religijność, a postawę wobec ludzi i ojczyzny – patriotyzm. Są to dwie formy tej samej, wolnej i autentycznie osobowej postawy włączenia się w realizację Bożego planu zbawienia. Realizacja tego zbawczego planu możliwa jest dzięki pełnemu i prawidłowo rozumianemu patriotyzmowi.

Konwergencja religijności i patriotyzmu – właściwa zwłaszcza ideałowi Polaka – oparta jest na mocy wiary¹⁶ Bez niej ani religijność, ani tym bardziej patriotyzm, nie zyskałby należytej sobie motywacji do praktycznych zachowań ludzkich. Obie bowiem postawy są autentyczne jedynie wówczas,

¹⁴ H. Skorowski. *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś*. Warszawa 1996 s. 71.

¹⁵ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* nr 3. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Poznań 1968.

¹⁶ Cz. Bartnik. *Idea polskości*. Lublin 1996 s. 141.

jeżeli wiążą się ze świadectwem, wyrzeczeniem i ofiarą. Ku temu trzeba motywacji, jaką daje wiara. Pisał o tym wybitny kaznodzieja i patriota pierwszej połowy XIX wieku, Prymas Królestwa Polskiego, Jan Paweł Woronicz. Według niego wytrwanie w wierze to jakby podstawa, fundament wszelkich dalszych cnót i postaw. Z niej wypływają pozostałe wartości życia indywidualnego i narodowego. Wierzący naród broni się mocą swej wiary. Jeżeli ona się chwieje, to i państwowość historyczna narodu jest w poważnym zagrożeniu¹⁷

Podstawą i źródłem chrześcijańskiego patriotyzmu jest nauka Jezusa Chrystusa o miłości bliźniego oraz o równości wszystkich ludzi. Przypomniał o tym Sobór Watykański II w Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*: „Chrześcijanie [...] niech żyją dla Boga i Chrystusa w uczciwej atmosferze życia swego narodu; jako dobrzy obywatele niech pielęgnują prawdziwą i czynną miłość ojczyzny; niech jednak unikają wszelkiej pogardy dla innej rasy oraz jątrzącego nacjonalizmu, a popierają miłość względem wszystkich ludzi”¹⁸

Także w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* zawarte zostały wskazania dotyczące patriotyzmu: „Niech obywatele pielęgnują wielkodusznie i wiernie miłość Ojczyzny, jednak bez ciasnoty duchowej, tak by mieli również wzgląd na dobro całej rodziny ludzkiej, która łączy w jedno różne więzy między plemionami, ludami i narodami”¹⁹

Katechizm Kościoła Katolickiego również zwraca uwagę na rozumienie patriotyzmu. Tej kwestii poświęcone jest czwarte przykazanie Dekalogu. „Jest ono wyraźnie skierowane do dzieci, określając ich relację do ojca i matki, która jest najbardziej powszechna”²⁰ Z czwartego przykazania wypływa także obowiązek miłowania naszej ziemskiej Ojczyzny, czynienia wszystkiego dla jej rozwoju i rozkwitu, pamięci o minionych wydarzeniach, o ludziach, którzy dla tej Ojczyzny pracowali i dla niej często oddawali swoje życie.

Jezus Chrystus, prawdziwy Bóg i rzeczywisty człowiek, dał nam przykład miłości Ojczyzny. Zjawił się na ziemi w określonym czasie, żył i działał w znanych historycznie i geograficznie, społecznych i politycznych warunkach. Budując zręby Królestwa Bożego na ziemi, zawsze akcentował mocną

¹⁷ J. S z c z y p a. *Jan Paweł Woronicz. Kerygmat narodowy i patriotyczny*. Lublin 1999 s. 102.

¹⁸ Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* nr 15. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Poznań 1968.

¹⁹ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* nr 15. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Poznań 1968.

²⁰ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 1994 nr 2199.

wieź ze swymi rodakami. Nigdy nie przeczył, że jest Żydem, Galilejczykiem, synem narodu, przez który spodobało się Bogu Ojcu dokonać dzieła odkupienia. Jako członek narodu zachowywał tradycje i zwyczaje ojczyste i często podkreślał, że przyszedł na ziemię, aby najpierw wzywać do swego Królestwa synów narodu wybranego. Kiedy widział, że naród, zwłaszcza w swej warstwie przywódczej, powodowany zaślepieniem i egoizmem, brnie w ślepy zaułek, nie myśląc o przyszłości narodu i Ojczyzny, potrafił upomnieć, ale też zapłakać nad losem narodu i jego stolicą – Jerozolimą.

Chrześcijanie, dzięki dobrze pojętej miłości własnej Ojczyzny, mogą dojść do miłości całej rodziny ludzkiej, dzięki zaś rozwijaniu swoich zalet narodowych wzbogacają całą rodzinę ludzką. Patriotyzm opiera się, w świetle chrześcijańskiej nauki społecznej, na głębokim przywiązaniu i umiłowaniu tego, co rodzinne, ale łączy się także z głębokim szacunkiem dla wszelkiego dobra znajdującego się poza naszym narodem oraz gotowości własnego doskonalenia się z wykorzystaniem dorobku i doświadczenia innych narodów²¹

Z patriotyzmem łączy się uczucie miłości, które nie dopuszcza do wypaczenia wartości, jaką jest patriotyzm. Istotnym wymaganiem chrześcijańskiego patriotyzmu jest uniwersalizm, czyli branie pod uwagę możliwości i potrzeb poszczególnej osoby oraz całej wspólnoty narodowej w dziedzinie gospodarczej, społecznej, kulturalnej, a także religijnej. Nauka chrześcijańska patrzy na człowieka w jego złożoności ciała i ducha, spraw materialnych i duchowych, powołania doczesnego i wiecznego. Patriotyzm widziany przez pryzmat nauki chrześcijańskiej to postawa, która wyraża się uczciwą, solidną pracą i poświęceniem dla wspólnego dobra. Jeśli szlachetne ideały, które człowiek chce urzeczywistnić na drodze podejmowanych działań i rozwijanych cnót, będą motywowane także względami nadprzyrodzonymi, wtedy miłość Ojczyzny i odpowiedzialność za nią będzie wzrastać zarówno u młodzieży, jak i u dorosłych.

Dojrzałe rozumienie patriotyzmu zakłada znajomość i zachowanie w życiu podstawowych zasad moralnych oraz kierowanie się sumieniem w różnych sytuacjach życiowych. W całokształcie procesu wychowania istotne są więc duszpasterskie działania zmierzające do ukształtowania człowieka-chrześcijanina odpowiedzialnego za swoją Ojczyznę²²

---

²¹ J. Szrejter. *Polskie wady narodowe i sposoby ich naprawy*. W: *Świadectwo chrześcijańskie*. Red. M. Majewski. Kraków 1981 s. 107.

²² A. Tomkiewicz, R. Jaranowska. *Świadomość patriotyczna młodzieży*. „Studia Teologiczne. Białystok, Drohiczyn, Łomża” 15:1997 s. 260.

3. DROGA DO PATRIOTYZMU PROWADZI PRZEZ „OJCZYZNĘ LOKALNĄ”

Właściwym miejscem uczenia się patriotyzmu i scalania wysiłków wychowawczych jest środowisko życia i pracy.

Każdy człowiek jest obywatelem swojego lokalnego środowiska. Obywatelstwo to wynika z tożsamości natury ludzkiej i zobowiązuje ono osobę do aktywnego uczestnictwa we własnym lokalnym środowisku. Środowisko to określamy mianem „mała ojczyzna” lub „ojczyzna lokalna”. Ma ona zatem wszelkie elementy dotyczące w ogóle „Ojczyzny”

Jej istotnym i podstawowym elementem jest społeczność rozumiana jako wspólnota regionalna, czyli ludzie zamieszkujący określone terytorium geograficzne i wyróżniający się od sąsiadów pewnymi cechami kulturowymi.

Często patriotyzm lokalny przyjmuje nazwę regionalizmu. Kojarzy się nam z takimi pojęciami jak: folklor, ludowość, obrzędowość. Jest to jednak rozumienie bardzo ubogie, sprowadzające się do „skansenu” i miłego, swojskiego rezerwatu. Tymczasem rzeczywistość ta jest o wiele bogatsza. Regionalizm wynika z różnorodności i broni jej zarazem. Oznacza to, że opiera się on na naturalnej różnorodności w sferze kultury, społeczności, obszaru geograficznego. Kojarzy się z obszarem będącym częścią terytorium narodowego i państwowego, acz wyróżniającym się określoną specyfiką. Rzeczywistość lokalną, jaką jest regionalizm, można rozpatrywać w wymiarze przedmiotowym i podmiotowym²³. W wymiarze przedmiotowym wyznacznikami patriotyzmu lokalnego będą takie czynniki jak: poczucie tożsamości wspólnoty regionalnej, stan samowiedzy czy świadomości przynależenia do niej, jej kultura, wspólnota, terytorium.

W wymiarze podmiotowym regionalizm jest szeroko rozumianą działalnością na rzecz regionu i w regionie. Nie chodzi przy tym jedynie o zaangażowanie na rzecz ochrony kulturowych relikwów danego terenu, ale działalność na rzecz aktywizacji wszystkich sił do maksymalnie możliwego unowocześnienia życia w regionie na płaszczyźnie społecznej, kulturowej, gospodarczej, a nawet politycznej. Ta ostatnia płaszczyzna wyraża się w szeroko pojętej samorządności. Oznacza to czasami walkę o zachowanie wartości zagrożonych przez władzę centralistyczną danego państwa. Najogólniej można powiedzieć, że postawa obywatelska zakłada, na bazie racjonalności i odpowiedzialności jednostki, postulat i gwarancje jej udziału

²³ Tamże.

w rozstrzygnięciu podstawowych problemów życia własnego środowiska. Zakłada także i zobowiązuje jednostkę ludzką do uczestnictwa w szeroko rozumianym życiu publicznym.

Od jakości patriotyzmu lokalnego zależy patriotyzm narodowy i uniwersalny – im lepiej ukształtowana świadomość patriotyczna dotycząca społeczności lokalnej, tym większa otwartość na społeczność narodową. W takim spojrzeniu wiele zależy od uczestnictwa człowieka w zorganizowanych formach wspólnotowych. Przez akt świadomego potwierdzania swojej przynależności do wspólnot naturalnych, takich jak naród, i wspólnot przyporządkowanych, takich jak klasa, zbiorowość szkolna, organizacje młodzieżowe, wspólnoty religijne, dokonuje się kształtowanie świadomości patriotycznej²⁴ Wiele zależy od zaangażowania dorosłych w pracę z młodymi ludźmi. Niemalą rolę odgrywają dyskusje prowadzone przez dorosłych z młodzieżą na tematy aktualnych spraw dotyczących najbliższego otoczenia: szkoły, parafii, wsi, miasta, regionu. Także właściwe wykorzystanie środków społecznego przekazu może odegrać istotną rolę w oddziaływaniach wychowawczych, które mają na celu wzbudzenie zainteresowania zmianami zachodzącymi na arenie życia społeczno-gospodarczego, politycznego i kulturalnego kraju.

Wiedza o istniejącej wokół rzeczywistości może być zdobywana przez młodzież także przy okazji kształcenia na zajęciach z różnych przedmiotów szkolnych, a także poprzez spotkania przy parafii, poprzez angażowanie się w różne działania duszpasterskie na rzecz parafii i diecezji. W czasie wycieczek terenowych młodzież może zdobywać wiedzę z geografii i poznawać swój region. Bardzo ważną rolę w procesie kształtowania świadomości patriotycznej odgrywa pielęgnowanie tradycji narodowej. Młodzież, dzięki zdobywaniu wiedzy o historii Polski oraz dzięki poznawaniu literatury ojczystej, kształtuje swoje wyobrażenie o przeszłości kraju.

Uroczyste obchodzenie rocznic różnych wydarzeń historycznych sprzyja kształtowaniu pozytywnego stosunku do wartości, które przyświecały wcześniejszym pokoleniom w walce o zachowanie niepodległości i tożsamości narodowej. Organizowanie obchodów rocznic ważnych wydarzeń narodowych mogłoby być połączone z uczestnictwem w nabożeństwach kościelnych. Istnieje bowiem ścisły związek między wychowaniem patriotycznym a religijnym²⁵ W oddziaływaniach wychowawczych ważnym elementem jest przygotowanie

²⁴ Tomkiewicz, Jaranowska. *Świadomość patriotyczna młodzieży* s. 265.

²⁵ H. Muszyński. *Postawy patriotyczne dzieci i młodzieży*. „Kwartalnik Pedagogiczny” 1966 nr 3 s. 45.

zawodowe młodzieży. Nastąpić to może przez naukę. Pilność w nauce może być dla ucznia przygotowaniem do odpowiedzialnego spełniania obowiązków oraz sumiennego wykonywania w przyszłości swojego zawodu.

Ważne jest, by oddziaływania wychowawcze miały charakter wielostronny i permanentny, by angażowały zarówno intelekt, jak też wolę i uczucia młodego człowieka. Rezultatów w kształtowaniu świadomości patriotycznej młodzieży można oczekiwać wówczas, gdy w działalności wychowawczej podejmą współpracę różne środowiska, w których żyje młodzież, a szczególnie rodzina, szkoła i Kościół.

4. MIŁOŚĆ DO „OJCZYZNY OJCZYZN” NOWYM WYZWANIEM PATRIOTYZMU

Nowe wyzwanie do spojrzenia z miłością na większą Ojczyznę, jaką jest dla nas Europa, nastąpiło z dniem 1 maja 2004 r. w związku z pełnoprawnym członkostwem Polski w Unii Europejskiej. W referendum naród polski wyraził chęć przystąpienia do struktur europejskich i Polska dołączyła do innych krajów europejskich, aby wespół z nimi budować pełniejszą wspólnotę i nową rzeczywistość społeczną, polityczną i gospodarczą na naszym kontynencie. Papież Jan Paweł II, który wyraźnie dostrzegł miejsce Polski w strukturach europejskich, upominał się też o obecność wiary, religii i moralności chrześcijańskiej w zjednoczonej Europie. Wyraził to w następujących słowach: „Słuszne jest dążenie do tego, aby Polska miała swe należne miejsce w ramach politycznych i ekonomicznych struktur zjednoczonej Europy. Trzeba jednak, aby zaistniała w nich jako państwo, które ma swoje oblicze duchowe i kulturalne, swoją niezbywalną tradycję historyczną, związaną od zarania dziejów z chrześcijaństwem. Tej tradycji, tej narodowej tożsamości Polska nie może się wyzbyć. Stając się członkami Wspólnoty Europejskiej, Rzeczpospolita Polska nie może tracić niczego ze swych dóbr materialnych i duchowych, których za cenę krwi broniły pokolenia naszych przodków”²⁶

Patriotyzm wobec narodów wyraża się w uniwersalności dóbr materialnych i duchowych, poszanowaniu tego, co narodowe, i włączeniu w dobro wspólne Europy. Kościół przecież jest uniwersalny, powszechny i wnosi to,

---

²⁶ Jan Paweł II. *Przemówienie do Ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej* [3 XII 2001].

co powszechne, trwałe, do wspólnego dziedzictwa Europy. I to też trzeba uszanować, a nawet rozwijać. „To, co uniwersalne, osiąga się nie poprzez jakiś wypreparowany chemicznie czysty «uniwersalizm», lecz poprzez to, co będąc partykularne, podniesione zostaje do ogólnoludzkiego. Na tym właśnie polega uniwersalna ranga wszystkich wielkich twórców, czy to będzie Kochanowski, Gombrowicz czy Miłosz, czy Joyce, Szekspir albo Goethe. Każdy z nich przez niemieckość, irlandzkość, brytyjskość czy polskość podnosił partykularne doświadczenie do uniwersalnego, ogólnoświatowego”²⁷

Właściwie przeżywana kultura własnego narodu wprowadza w przestrzeń międzyludzkiego dialogu, ucząc szacunku dla innych kultur, tolerancji dla różnic między narodami, a przede wszystkim szacunku dla człowieka. Z jednej strony uniformizacja, a z drugiej niezrozumienie dla swojej własnej kultury mogą prowadzić bądź do *quasi*-internacjonalizmu, bądź do ksenofobii²⁸ Wyjaśniał to Jan Paweł II: „Jeśli jakaś kultura zamyka się w sobie i przejawia tendencje do utrwalania przestarzałych obyczajów, odrzucając jakąkolwiek wymianę i konfrontację dotyczącą prawdy o człowieku, to grozi jej jałowość i upadek”²⁹ Te słowa Papież potwierdził, przemawiając do swoich rodaków: „Wśród różnych doświadczeń mojego posługiwania stale jestem świadomy tego, ile zawdzięczam tutaj temu dziedzictwu wiary, kultury i historii, jakie wyniosłem z mojej ojczystej ziemi. Zawdzięczam dlatego, że to dziedzictwo stale pozwala mi otwierać się na wielorakie bogactwo ludów i narodów we wspólnocie powszechnego Kościoła. Moje własne rodzime dziedzictwo nie ogranicza mnie wcale, ale pomaga odkrywać i rozumieć innych. Pozwala uczestniczyć w misji, której celem pozostaje głoszenie pokoju i sprawiedliwości”³⁰

Słowa Jana Pawła II wyznaczają moralny kierunek uczestnictwa we wspólnocie narodów europejskich choćby z tego względu, że jest to wspólnota ludzi mających jednego Boga – Ojca wszystkich ludów i narodów, w sposób zaś bardziej pierwotny i zasadniczy słowa te podkreślają, że przy włączeniu się do określonej wspólnoty pierwszą rzeczą powinno być pytanie o to, co ja mogę dać wspólnocie, a nie tylko troska o to, co mogę otrzymać. Tylko wtedy obecność w wielkiej rodzinie narodów nie będzie traktowana

²⁷ M. Zięba. *Niezwykły pontyfikat*. Kraków 1997 s. 11.

²⁸ Gryz. *Doświadczenie Ojczyzny* s. 35.

²⁹ Jan Paweł II. Encyklika *Centesimus annus* nr 50.

³⁰ Jan Paweł II. *Moje rodzinne dziedzictwo pomaga mi odkrywać i rozumieć innych*. Przemówienie dla Polaków w dziesięciolecie pontyfikatu, Rzym 16 X 1988 nr 2.

jako zagrożenie, ale raczej jako misja, którą trzeba podjąć w poczuciu odpowiedzialności właśnie za swoją Ojczyznę. „Inne narody też chcą ubogacać się czerpiąc z naszego skarbcza. Możemy być dumni z tego, co mamy. Dlatego tak bardzo ważne jest, by czuć się Polakiem, mieć świadomość polskich korzeni, które sięgają tysiąca lat, a czerpią swą siłę z chrześcijańskiej wiary i europejskiej kultury. Świadomość tych związków, a zarazem świadomość wartości własnej kultury pomogą nam właściwie ocenić samych siebie i zwiększą poszanowanie kultury innych narodów”³¹

Wejście w struktury Unii Europejskiej nie może być zarazem rozumiane jako przyjmowanie wszystkich wzorców, które są aktualnie obecne w cywilizacji zachodniej. Trzeba sobie zdawać sprawę, że Europę nie omijają kulturowe i duchowe kryzysy, jak choćby laicyzacja czy relatywizm moralny, mające „wiele korzeni, które trwają i rozwijają się, i w naszych czasach mają swój dalszy ciąg”³² Trzeba się z tego złego dziedzictwa europejskiego wyzwalać. Zdaniem Jana Pawła II „Europa potrzebuje odkupienia”³³ Odkupienie wiedzie przez Chrystusa, przez prawe sumienie ludzi oraz przez odkrywanie na nowo tych chrześcijańskich korzeni, które kształtowały i nadal kształtują każdą z narodowych kultur, nadając im różny koloryt, zespolony jednak jedną wartością Ewangelii. Takie uniwersalne przesłanie kolejny raz zabrzmiało z polskiej ziemi, z Gniezna w 1997 r. w obecności siedmiu europejskich prezydentów: „Bez Chrystusa nie można budować trwałej jedności. Nie można tego robić, odcinając się od tych korzeni, z których wyrosły narody i kultury Europy, i od wielkiego bogactwa kultury duchowej minionych wieków. Jakże można liczyć na zbudowanie wspólnego domu dla całej Europy, jeśli zabraknie cegieł ludzkich sumień wypalonych w ogniu Ewangelii, połączonych spoiwem solidarnej miłości społecznej, będącej owocem miłości”³⁴

Niewątpliwie, jeśli Europa chce być Ojczyzną dla wszystkich narodów, którą cechuje jedność – mimo różnorodności, jaką wnoszą małe narodowe Ojczyzny, i mimo antagonizmów, przeciwieństw i rozbieżnych interesów – musi dopracowywać się zgody na minimum duchowych wartości, które ludzie będą gotowi akceptować i realizować dla budowania dobra wspólnego. Tym

---

³¹ Jan Paweł II. *Jesteśmy jedną wspólnotą odpowiedzialną za Polskę*. Audiencja dla uczestników rzymskiego spotkania „Kraj-Emigracja”, Rzym 29 X 1990 nr 5.

³² Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św., Włocławek 7 VI 1991*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny* s. 692.

³³ Tamże.

³⁴ Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św., Gniezno 3 VI 1997*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny* s. 912.

spoiwem łączącym zawsze Europę była wiara chrześcijańska jako element rzeczywistej Ojczyzny i kodeks wartości etycznych. Tę prawdę wyraził papież Jan Paweł II: „Nie będzie jedności Europy, dopóki nie stanie się ona wspólnotą ducha... Wierność korzeniom chrześcijańskim nie oznacza ani zawłaszczania historii, ani tym bardziej niezmiennego powielania wzorców z przeszłości, lecz umiejętność budowania organicznej więzi pomiędzy odwiecznymi wartościami, które tyle razy sprawdziły się w historii, a wyzwaniem świata współczesnego, między wiarą a kulturą, między Ewangelią a życiem”³⁵

Podobną myśl zawarli biskupi polscy w liście z okazji przyjęcia Polski do Unii Europejskiej z 18 marca 2004 r.: „Jako chrześcijanie jesteśmy powołani do podtrzymywania i pielęgnowania tych podstawowych wartości. Wartości chrześcijańskie stanowią najbardziej charakterystyczny dorobek intelektualny i duchowy, który ukształtował tożsamość europejską na przestrzeni wieków i należą do skarbcza kultury tego kontynentu”³⁶

Polska jako naród chrześcijański, mimo wielu odmienności i różnorodności, mając świadomość bogactwa duchowego i kulturowego dziedziczonego przez wieki, nie może się wyzbyć tego, co stanowi niezbywalną część składową naszej tożsamości narodowej i religijnej. Kościół, który przez wieki stał na straży tych wartości, mimo wielu braków i słabości, „może ofiarować jednoczącej się Europie żywą wiarę, natchniony religijnością obyczaj, pomoc i wysiłek duszpasterski biskupów i kapłanów, których Bogu dzięki nie brak w Polsce, a także dynamizm wiary dużej części młodzieży oraz zapewne wiele innych wartości, które mogłyby dopomóc do ożywienia i pogłębienia życia duchowego”³⁷

5. WYCHOWAWCZA FUNKCJA KOŚCIOŁA W ROZWIJANIU PATRIOTYZMU

Z woli Jezusa Chrystusa Kościół ma nadprzyrodzone zadanie uświęcania ludzi i świata. Dobitnie podkreśla to Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, gdzie jest mowa, że „osoba ludzka [...] ma być

³⁵ Jan Paweł II. *Homilia na zakończenie Drugiego Zgromadzenia Specjalnego Synodu Biskupów poświęconego Europie* [23 X 1999]. „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 1999 nr 12 s. 49.

³⁶ *Słowo biskupów polskich z okazji przyjęcia Polski do Unii Europejskiej* [18 III 2004] s. 3.

³⁷ Tamże s. 4.

zbawiona, a ludzkie społeczeństwo odnowione”³⁸ Zbawienie człowieka jest uhonorowaniem nie tylko jego dążeń, ale i całej społeczności, w której przyszło mu żyć. Jest to także istotowe dowartościowanie społeczeństwa. Z drugiej strony „społeczeństwo odnowione” jest najlepszym środowiskiem dla człowieka zmierzającego do zbawienia. Takie społeczeństwo często bezpośrednio skutecznia i warunkuje zbawienie. Zbawienie – rozumiane jako nadprzyrodzone wyzwolenie wewnętrzne, uzdalniające człowieka do swobodnego i odpowiedzialnego działania we wszystkich dziedzinach życia jednostkowego i społecznego, które jest przestrzenią ludzkiej wolności – jest celem Kościoła, jego wychowawczej funkcji³⁹ Wychowawcza funkcja Kościoła spełnia zadania na wzór troskliwego ojca względem swoich dzieci, przez odmianę serca, nowe życie, nawrócenie, głęboko wchodzi, a zarazem tworzy nowy obraz społeczeństwa. Odnowienie tego społeczeństwa w pierwszym rzędzie uzależnione jest od uznania godności ludzkiej i właściwej promocji każdego człowieka. Człowiek, który jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła, drogą wyznaczoną przez Chrystusa, zostaje obdarowany zbawieniem, a przez to uświęca społeczeństwo, naród, Ojczyznę. Wyjście Kościoła ku człowiekowi odpowiada najbardziej jego egzystencjalnym potrzebom. Kościół nieustannie wsłuchuje się w „sytuację człowieka, oczyszczając i umacniając te szlachetne pragnienia, dzięki którym rodzina ludzka zabiega o uczynienie własnego życia bardziej ludzkim”⁴⁰ Ta wyjątkowa sytuacja każdego człowieka zjednoczonego z Chrystusem rzutuje na jego całościową kondycję, która z jednej strony dotyka godności ludzkiej, z drugiej zaś jego niewystarczalności, poczucia grzechu, zagubienia czy lęku. Prawda o człowieku jest punktem wyjścia do jego wielkości, a przez człowieka do wielkości społeczeństwa i narodu i zbawienia mocą Chrystusa.

Kościół – zarówno w przeszłości, jak i obecnie – zabiega o wychowanie narodowe każdego człowieka. Kościół jest skutecznym narzędziem do wychowania narodu do patriotyzmu. Wiara katolicka, która była zawsze na usługach Kościoła, rodzi przekonanie o sensie dziejów, sakramenty rodzą duchowe moce do działania w porządku nadprzyrodzonym i doczesnym, a do tego dochodzi też wielowiekowa mądrość Kościoła, która sprawdzała się w różnych narodowych dziejach. Kościół – w przeszłości i obecnie –

³⁸ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* nr 3.

³⁹ B. D r o Ź d Ź. *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym*. Legnica 1997 s. 56.

⁴⁰ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* nr 38.

przy okazji wydarzeń narodowych, a także w zwyczajnym nauczaniu przypomina o bohaterstwie Polaków oraz o cnotach i wartościach, które budowały pomyślność Ojczyzny, a niekiedy budziły zrozumiałą zazdrość sąsiadów. Ceniono Polaków zwłaszcza za cnotę szczerości i prostoty obyczajów, umiłowanie wolności i sławy, przezorności i umiarkowania. Na mocnym fundamencie wiary mają być budowane obyczaje, o czym Kościół nieustannie przypomina.

Kościół, tak jak to było przez wieki, może pełnić funkcję czynnika konsolidującego tradycję narodową, aspiracje niepodległościowe, a dziś szczególnie nurty duchowe, religijne i intelektualne. W ten sposób Kościół może dziś kreować uczucia religijne i ukierunkowywać kościelną aktywność na spełnianie historiotwórczej i zbawczej roli narodu. Kościół, by krzewić zdrowego ducha patriotyzmu, zwłaszcza przez solidną pracę dla kraju, winien obejmować swym nauczaniem wszystkie klasy, grupy społeczne i wiekowe. Poznanie bowiem ducha narodowego przez wszystkich stanowi podstawę wszelkiego patriotyzmu. Ów duch narodowy konkretyzuje się m.in. w postaci wydarzeń historycznych, naukach przewodników narodu i wielowiekowej mądrości. Kościół doskonale sobie zdaje sprawę, że im więcej wielkości człowieka, tym mocniejszy naród i Ojczyzna. Tylko ludzie o mocnych charakterach potrafią dać odpowiedź życiu i światu i przyjąć odpowiedzialność za wszystkie sprawy aktualnie napotkane⁴¹ „Naród, który nie wierzy w wielkość i nie chce ludzi wielkich, kończy się. Trzeba wierzyć w swą wielkość i pragnąć jej. To nie zarozumiałość. Wielkość wiąże się z prawdą, a prawda stoi u ołtarzy”⁴²

Zdaniem papieża Jana Pawła II wielkość wiąże się z samodyscypliną moralną. Kształt życia społecznego jest zależny od tego, jaki będzie człowiek. Aby człowiek był w pełni dojrzały, powinien podjąć pracę nad sobą, polegającą na rozwijaniu pozytywnych cech charakteru, takich jak bezinteresowność i ofiarność, eliminować własne wady i zdobywać odporność na postawy egoistyczne, gdyż jest to jeden z ważniejszych sposobów pomnażania bogactw ojczyściej ziemi. Nawet najlepszy rozwój legislacji jest daremny, jeżeli nie działa na fundamencie moralności społecznej, „którą kształtuje się w duchu sprawiedliwości wobec Boga, bliźnich, siebie samych, pełnienia uczynków miłości, świadczenia dobra, przewycięzania wad w sobie, a zaszczerpienia dobrych przyzwyczajień”⁴³

⁴¹ B u b e r. *Kształcenie charakteru* s. 58.

⁴² S. W y s z y ń s k i. *Z rozważań nad kulturą ojczyzną*. Poznań 1979 s. 245.

⁴³ S z r e j t e r. *Polskie wady narodowe i sposoby ich naprawy* s. 28.

Zgodnie z wymaganiami nauki Kościoła, każdy człowiek jest zobowiązany służyć ojczyźnie pracą, majątkiem i życiem. Powinny być one w każdej chwili do jej dyspozycji. Kościół ustami papieża Jana Pawła II przypomniał, że kraj najwięcej zawdzięcza ludziom, którzy całe swoje twórcze wysiłki, pracę i majątek poświęcili budowie ojczyzostego domu. Czasem było to zmaganie na śmierć i życie, aby zabezpieczyć i utrzymać wspólne dziedzictwo. Ich osiągnięcia kontynuowały niepodległość Polski, wyrażały w sposób przekonywający i skuteczny wolę życia Narodu⁴⁴

6. DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERSKA SZKOŁĄ WYCHOWANIA DO PATRIOTYZMU

Właściwe podejście do patriotyzmu wymaga nieustannej pracy nad ugruntowaniem świadomości. Tę patriotyczną świadomość ma rozwijać Kościół zgodnie ze swoją misją służby Bogu, człowiekowi i społeczeństwu. Wartość prawdziwego wychowania rodzi się w ścisłym związku z religią. Prawdziwa edukacja dokonuje się bowiem dzięki religii⁴⁵ Według wiecznych i niezmiennych praw kształtuje ona „giętkie i niewinne serca wraz z cnotami publicznymi i prywatnymi”⁴⁶ Wiara jest zwornikiem, dzięki któremu cała osobowość człowieka tworzy spójną całość. Istota wychowania patriotycznego tkwi więc w zachowaniu wiary, która w takim świetle ukazuje sens wychowania patriotycznego. Wiara bowiem rodzi się ze słuchania słowa Bożego (por. Rz 10, 14-15.17). Przepowiadanie zaś słowa Bożego należy do podstawowych zadań Kościoła. Kościół poprzez działalność pastoralną przekazuje orędzie zbawienia wzywające do nawrócenia, do powrotu na drogę wiary. Stawia ono człowieka wobec Ewangelii, czyli słowa Bożego, i „provokuje” go do spotkania z Bogiem – słowem Wcielonym. Zgodnie z misją Chrystusa słowo Boże musi być głoszone nieustannie, w każdym czasie i w każdym środowisku, bo przez nie rodzi się wiara w sercach niewierzących, a u wierzących rozwija się i pogłębia⁴⁷ Bardzo często posługa słowa Bożego przybiera formę homilii, w której wyjaśniane są i pogłębiane

⁴⁴ Jan Paweł II. *Świat nie zapomni o „Solidarności”* s. 55.

⁴⁵ Szczypta. *Jan Paweł Woronicz. Kerygmat narodowy i patriotyczny* s. 115.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ M. Rusecki. *Czy istnieje konflikt między nauką a religią? W: Problemy współczesnego Kościoła.* Red. M. Rusecki. Lublin 1996 s. 394-395.

treści ewangeliczne. Można przez nie kształtować także przy różnych okazjach świadomość patriotyczną. Większą ilość treści patriotycznych, budzenia ducha narodowego, umiłowania Ojczyzny można przekazać w nauczaniu katechetycznym, które ze swej istoty winno pogłębiać wiarę, wzmacniać proces nawrócenia oraz przygotowywać wierzących do godnego przyjęcia sakramentów, ustawicznie nawoływać do realizacji Ewangelii, dzieł miłości, pobożności i szeroko rozumianego apostołstwa⁴⁸ Szczególnie dogodną okazją do stosowania różnych form przekazu treści narodowych i patriotycznych w przepowiadaniu katechetycznym mogą być m.in. uroczystości kościelne, narodowe i patriotyczne zarówno w świątyni, jak i w miejscach upamiętniających te wydarzenia, uroczystości odpustowe, dni skupienia, rekolekcje, adoracje, nabożeństwa Drogi Krzyżowej, rozważanie tajemnic różańcowych, a w zwyczajnym duszpasterstwie w ciągu roku nabożeństwa czterdziestogodzinne, pasyjne, majowe, październikowe, tridua, nowenny, nabożeństwa ku czci Matki Bożej, Serca Pana Jezusa, nabożeństwa okresowe w ciągu roku (Tydzień Miłosierdzia, Misyjny, Ekumeniczny, Trzeźwości) i okolicznościowe oraz nabożeństwa dla małych grup i wspólnot modlitewnych, konferencje dla pielgrzymów „w drodze”

Kościół pragnie, aby orędzie zbawcze i wszelkie inicjatywy ewangelizacyjne były obecne we wszystkich czynnościach liturgicznych i paraliturgicznych, w środkach audiowizualnych, kinematografii, w spektaklach teatralnych, widowiskach kulturalnych, programach formacyjnych i wychowawczych⁴⁹ Treści budzące ducha patriotycznego mogą też być przekazywane za pomocą gablot na placach przykościelnych i w szkołach, plakatów, inscenyacji zwłaszcza w dniach rocznic narodowych, deklamacji, filmów z możliwością wypożyczenia, nagrań audio, publikacji gazetowych i książkowych, wystaw, a nade wszystko informacji duszpasterskich i ogłoszeń parafialnych. Wszelkie czynności, które dokonują się poprzez działalność pastoralną, mają na celu przekazać wraz z głoszonym słowem Bożym treści patriotyczne, ale także wyrabiać postawy ludzi, dla których dobro Ojczyzny jest największym prawem.

Dziś, na fali zmaterjalizowania, upadku autorytetu i posłuchu oraz postępującej laicyzacji i dechrystianizacji, we współczesnej rzeczywistości naszego narodu i całej Europy słowa się dewalują. Zawsze jednak będą

⁴⁸ Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* nr 9. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Poznań 1968.

⁴⁹ R. K a m i ń s k i. *Przynależność do parafii katolickiej*. Lublin 1987 s. 73-74.

odgrywały – zwłaszcza poparte treściami ewangelicznymi – istotną rolę w przekazie edukacyjnym i będą elementem pokrzepienia, nadziei, ale i przypomnienia i wytyczenia nowych kierunków pracy. Niezbędny jest jednak autentyczność i osobisty przykład duszpasterzy i świeckich katolików, którzy zdolny byłby rozbudzić wolę dążenia do prawdy, poszukiwania sprawiedliwości i starania się o pomyślność w życiu doczesnym i trwanie w nadziei życia wiecznego. Własną postawą duszpasterze mogą oddziaływać na formację religijno-społeczną oraz wychowanie obywatelsko-narodowe młodzieży. Potrzeba jednak zapalonych i przygotowanych przewodników, którzy posługę duszpasterską w parafii będą ściśle łączyć z pracą nad ugruntowywaniem i rozszerzaniem ducha narodowego. Potrzeba odważnych duszpasterzy i ludzi świeckich, którzy występować będą przeciw błędnym liberytańskim nurtom, mogących wpływać na zgliszczenie Ojczyzny. Wychowawcza działalność duszpasterska Kościoła stanowi więc bardzo istotny czynnik w realizacji chrześcijańskiej wizji narodu i Ojczyzny.

BIBLIOGRAFIA

- Bocheński J. M.: O patriotyzmie. Warszawa 1989.
- Huizinga J.: Patriotyzm i nacjonalizm w dziejach Europy. „Znak” 17:1965 s. 692-740.
- Kosyrz Z.: Wychowanie patriotyczne młodzieży akademickiej. Warszawa 1985.
- Kowalczyk J.: Miłość do ojczyzny w nauce św. Tomasza z Akwinu. Poznań–Warszawa 1975.
- Król R.: Wychowanie patriotyczne. „Wychowawca” 2004 nr 4 (136) s. 8-11.
- Pasymski M.: Wyznacznik patriotyzmu. „Znak” 25:1973 nr 4 (226) s. 389-401.
- Tischner J.: Polska jest Ojczyzną. Paris 1985.

PASTORAL ASPECTS OF EDUCATION FOR PATRIOTISM

Summary

The author draws the reader's attention to the need of education for patriotism and points to the pedagogical function of the Church in developing patriotism, and especially to pastoral activities as a school of patriotism.

The article begins with a discussion of the term 'homeland' as a place where young people are educated for patriotism and where they reach maturity in this respect. Here also the concept of homeland is explained by stressing its basic determinants, such as: nation, culture, history, heritage of faith, the ethos of national community, and the territory. Next the ecclesial dimension of home-

land in the process of formation of patriotism is pointed to. In the final part the 'local homeland' is shown as the way leading to patriotism, and at the same time the need of love of 'homeland of homelands' is presented as a new challenge in modern times.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: patriotyzm, ojczyzna, naród, wychowanie, Kościół, duszpasterstwo.

Key words: patriotism, homeland, nation, education, Church, pastorate.